

*Власенко Л. В.,**старший викладач кафедри ділової іноземної мови
та міжнародної комунікації**Київського національного університету харчових технологій*

ІДЕАЛЬНЕ ТА ПРИМАРНЕ У ТВОРЧОСТІ О. А. ГАН

Анотація. Статтю присвячено дослідженню творчості видатної письменниці початку першої половини XIX століття. Проаналізувати етапи становлення творчого шляху О. А. Ган. Визначити основні мотиви та сюжети творчої спадщини авторки. Введення в науковий обіг зазначених матеріалів сприятиме поглибленню подальших досліджень у галузі російської літератури.

Ключові слова: забуті письменниці, література, вплив, дослідницька діяльність, жіноча творчість.

Постановка наукової проблеми та її значення. Розквіт жіночого письменства у Росії припадає на період 1830-1860-х років. Жінок-письменниць та поетес, які присвятили себе літературній діяльності, налічувалося близько 30 осіб. Всі вони були різного віку, різного соціального становища, але всіх їх об'єднувала література, за допомогою якої вони намагалися висловити своє ставлення до оточуючого світу, до свобод та прав жінки. Це була спроба заявити про себе як про особистість, яка може досягти в житті всього, що вона сама хоче не лише завдяки своєму батьку чи чоловіку, а самостійно, своїми силами і власним розумом. Звичайно, такі спроби пера слабкого полу не отримали великої підтримки з боку критиків, які були не в захваті літературних починань жінок-письменниць.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання творчості забутих письменниць на даний час залишається мало дослідженим. Дослідженню творчості забутих письменниць пушкінської доби приділялося дуже мало уваги критиками літератури. Хоча останнім часом ситуація дещо змінилася. Наприкінці XIX століття М.Ш. Файнштейн видав книгу «Писательницы пушкинской поры. Историко-литературные очерки» [1], в якій дав детальну характеристику життєвого та творчого шляху жінок-авторів першої половини XIX-го століття. Такі вчені як І. Савкіна [2], М. Пушкарьова [3], Є. Строганова [4] на даний час займаються дослідженням творчості забутих письменниць та поетес, виводять їх на літературну арену, ознайомлюючи читачів із творами, які вплинули на суспільство та культурний розвиток тогочасної Росії, повертаючи їх із забуття. Хоча, звичайно, їхні дослідження є великим внеском у розвиток літератури, однак творчість окремих забутих жінок-письменниць залишається не дослідженою.

Мета статті – дослідити творчість забутої письменниці О.А. Ган на основі аналізу етапів її життєвого та творчого шляху на початку XIX століття та, базуючись на дослідницькій роботі О.І. Білецького, простежити основні шляхи становлення О.А. Ган як письменниці пушкінської епохи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Од-

нією із представниць романтичної групи є Олена Андріївна Ган – дочка чиновника А.М. Фадєєва та О.П. Долгорукої. На думку О.І. Білецького, опис біографії та творчої спадщини авторки є найбільш дослідженим у порівнянні із усіх письменниць романтичної групи, не кажучи про представниць епохи чуттєвості.

Любов до літератури дівчині привила мати, яка була для неї «... ідеалом необыкновенной разносторонности и силы характера» [5]. Отже, мати навчала юну Олену всьому, що знала і вміла сама: поваги, сили волі, впевненості в собі. Олена Андріївна, як і всі інші письменниці та поетеси «... слишком часто убежала из мира существенности в царство мечты» [5], піддаючись романтичним настроям, розмірковуючи про природу, про світ, який її оточує, мріючи про щире кохання, яке наповнить її серце. Але щодо кохання, то відомо, що мрія про світле та чисте почуття не виправдала її сподівань. Вона вийшла заміж за П.А. Гана, який був набагато старшим за неї. Таким чином, О. Ган не отримала найщирішого почуття, а тим самим, можливо, отримала лише розчарування у коханні. Оскільки чоловік не поділяв її сподівань та переживань, вона їх переносила у свої твори. Не отримавши від долі того, чого вона бажала, намагалася розкрити та вилити із своєї душі нездійсненні мрії. У творах «Идеал» та «Суд Света» вона описує своє життя, в основі головних героїнь «... страдающих от того же противоречия: они так же, как их создательница, непоняты своими мужьями и одиноки духовно» [5]. Це свідчить про те, що у О.А. Ган не було підтримки з боку чоловіка і вона знаходить розраду у літературі.

О.А. Ган не була знайома із літературним середовищем тогочасної Росії. Причиною цього були її часті переїзди по країні, адже її чоловік був військовим. Душа О.А. Ган прагнула вираження своїх почуттів. Згодом вона познайомилася із Й.І. Сенковським, який працював головним редактором у журналі «Бібліотека для Читання». Саме тоді О. Ган почала робити переклади, позаяк знала чотири мови, а вже згодом написала свій перший твір «Идеал», що його було написано під псевдонімом Зенеїда Р-ва. Менш як за 6 років з-під пера авторки вийшло ще 11 повістей, які були переповнені жіночого страждання, духовного життя освіченої жінки з її внутрішнім світом, зі своїм «я», зі своїми почуттями та відчуттями. Й.І. Сенковський вслякко сприяв їй у отриманні літературної практики. Проте така опіка Сенковським не привела до обожнювання учителя своєю ученицею. Спроби Сенковського переробити все на свій лад редактора журналу «Бібліотека для Читання», не знайшли відгуку у письменниці. Вона просто намагалася віднайти інше місце для друкування і згодом їй це вдалося.

Звичайно, що Сенковський не зовсім добре повівся із письменницею, яка довірилась його думці та вподобан-

ням. Він, як редактор, міг просто порадишити їй відпрацювати якісь фрагменти повісті. Адже авторка виражала свої почуття, мрії та сподівання як жінка, з точки зору жіночої статі, а Сенковський, хоча і хвалив її, все ж дивився на твір з точки зору чоловіка. Так і для О. Ган надмірне опікування «... начинает казаться ей сомнительным; приедаются, очевидно, и хвалебные рецензии, где редактор без колебаний ставит свою сотрудницу выше Жорж Санд и Пушкина» [5].

Вважаємо, що всі ці факти свідчать на користь того, що О.А. Ган була мало знайома із культурним життям Росії. О.І. Білецький відмічає, що твори письменниці не видумані, вони засновані на реальних подіях та людях. О. Ган О.І. Білецький відніс до романтичної групи, характерним для представників якої було визвано «... глубоким интересом к миру внутреннему и смутным, но упорным стремлением к освобождению личности: в области сюжета – замысловатостью построений, неожиданностью развязок, вытекающих не столько из хода событий, сколько из роковых противоречий, <...>, самыми героями – высшими натурами, удел которых неизбежное падение, гибель или полное духовное одиночество в толпе, не могушей их понять» [5].

Ці слова дають змогу зробити висновок, що О. Ган була зацікавлена літературою не без причини. Знаючи про її життя, про сім'ю, можна стверджувати, що вона бере сюжети та образи із власного життя. Особистий приклад вона викладає на осуд суспільства, тим самим даючи можливість собі виразити себе, своє незадоволення чоловіком, його байдужим ставленням до її літературних починань. Звичайно, що головні герої О. Ган – жінки, які теж не мають підтримки у рідних, їхнє життя буденне, і в основному закінчується смертю переважно в молодому віці як тілесною, так і духовною. Адже відомо, що сімейні непорозуміння та перипетії, відсутність підтримки авторки рідними, призвела її саме до гибелі спочатку духовної, а потім і тілесної. Померла О.А. Ган у 1842 році, тобто на 28 році життя.

На думку О.І. Білецького для творів О. Ган характерні принципи романтизму і у письменниці вони виражаються «... у пристрастии к построениям по контрасту» [5]. Це знаходило прояв у її творах, наприклад, «Ідеал». Протиріччя між сировістю життя та мріями головної героїні Ольги відбуваються майже протягом всього твору. Вона розчарована у коханні, у людях, які її оточують, мрії її розбилися і єдиний вихід для неї – віднайти новий шлях сподівань та віри у майбутнє. Загибель Ольги відбулася лише духовно з переродженням у нову особистість та з новими мріями.

Також О.І. Білецький відмічає у творах О.А. Ган насиченість вставками із романів та листів. Однак, все це «не сколько во влиянии старинных романов, сколько в неизбежности для женщины – поэта тяготении к лиризму, заставляющему ее пользоваться всеми средствами, какие дают к нему выход» [5].

Дослідження О.І. Білецького доводять, що твори О. Ган переплітаються сюжетами із багатьма авторами. Серед них він відмічає О.С. Пушкіна, В. Ушакова, О. Марлінського та інших. Погоджуємося з висновком О.І. Білецького щодо подібності стилю написання Ган та Марлінського, адже Ган захоплювалася творчістю Марлін-

ського. Звичайно, що схожість сюжетів серед жінок-письменниць ми зустрічаємо не вперше. Проте О.І. Білецький вбачає в цьому не лише запозичення авторів, а «... собирая, или намечая путь к собиранию аналогий и параллелей к сюжетам и отдельным местам произведения писателя, мы невольно знакомимся с литературной средой, в которой произведение выросло: вот такие черты его рассеяны и у других авторов, а такие-то не имеют себе близких родственников: в итоге произведение не только является пред нами, как одна из веток большего дерева, но и позволяет увидеть свою истинную индивидуальность» [5].

Таким чином, можна зробити висновок, що О. Білецький не засуджує, а навпаки, стверджує, що сюжет хоч і запозичений з одного твору в інший, але ж різні автори, різне бачення та мрії. На нашу думку, навіть при однакових сюжетах і головних героях, розв'язка твору у автора-жінки і у автора-чоловіка – різні.

Дослідження показали, що О. Ган була знайома із творчістю Жорж Санд, яка так само як і Ган описувала життя жінок, їхнє життя. Проте О. Білецький вбачав деяку різницю між їхніми героїнями: у Ж. Санд героїні не можуть змиритися із життям, про рішення, які приймаються за них, «... жизненный принцип – сопротивление всякому нравственному насилию» [5]. Щодо героїнь О. Ган, то слід зазначити, що вони «делают все от себя зависящее, чтобы любить своих мужей: не по их вине им это не удается» [5]. Ймовірно, і сама письменниця вірить у думки і сподівання своїх героїнь, адже вона теж не знаходить підтримки у чоловіка, і, можливо, якби він виявив зацікавлення її роботою, звернув увагу на її моральний та духовний стан, то і вона змінила б своє ставлення до нього.

І.С. Тургенев пише про письменницю так: «В этой женщине было и горячее русское сердце, и опыт жизни женской, и страстное убеждений, и те простые и сладкие звуки, в которых счастливо выражается внутренняя жизнь» [6].

О. Лихачова відмічає, що «... воодушевлявшая ее (О. Ган) мысль, была – любовь, единственная сфера, дозволенная тогда женщине, которая, в сочинениях Ган, всецело отдавалась чувству, никогда не могла найти в нем себе удовлетворения...» [7, с. 247]. На наш погляд, авторка, як і її героїні все проносить через свою душу, своє життя і, навіть, виливаючи свої почуття на папір, вона сподівається на покращення та порозуміння нехай, не для себе, а для інших жінок, яких чекає така ж доля.

Майже всі повісті О.А. Ган захоплюють читачів своїм сюжетом, хоча деякі з них є занадто затягнені, як, наприклад «Любинька». Але ж все таки багато з них є частиною літературної спадщини. Серед таких творів письменниці є «Теофания Аббаджио», «Ідеал», «Утбалла», «Медальон», «Напрасный дар» та інші.

В.Г. Белінський вважав Олену Ган однією із головних представниць романтичної групи, «... ни одна из русских писательниц не обладала такою силою мысли, таким тактом действительности, таким замечательным талантом, как З. Р-ва» [8, с. 656]. Він виділяє думки як «... существенное достоинство повестей Зенеиды Р-вой» [8, с. 657]. Белінський вважав Зенеїду Р-ву обдарованою письменницею і твори, які вона писала, були засновані в основному на коханні. Проте відомо, що кохання буває різне, а сама авторка описувала власне кохання, почуття, які притаман-

ні саме їй як жінці. «Все повести даровитой писательницы проникнуты одним страстным чувством, одною живою идеею, одним могучим созерцанием, не дающим покоя автору и тревожно его наполняющим, – созерцанием, которое можно выразить такими словами: как умеют любить женщины и как не умеют любить мужчины» [8, с. 658]. Проте, він все ж таки вбачає у письменниці деякі недоліки у творчості: по-перше, «характеры действующих лиц не довольно резко очерчены и часто похожи друг на друга, разнятся только положением» [8, с. 670]. Звичайно, що герої схожі між собою, адже авторка писала про долю жінки, описуючи, навіть, своє власне життя. По-друге, «главный и существенный недостаток сочинений Зенеиды Р-вой – это отсутствие иронии и юмора и присутствие какого-то провинциального идеализма а la Марлинский» [8, с. 670]. Проте, він зауважує, що «Талант ее принадлежит ей самой, а недостатки – обстоятельствам жизни» [8, с. 675].

Майже всі твори письменниці про жінок, які кохали, віддавалися почуттю до безкрайності, навіть своїм власним життям жертвували заради кохання. Та чоловіки не здатні були оцінити такої відданості та жертв героїнь. Однак О. Ган не залишає віри в те, що своїми творами вона хоч трішки достукається до сердець та душ людей, які своїм ставленням вбивають у людини бажання йти вперед, виражати себе та свої почуття напоказ.

«И роль чистых, возвышенных и прекрасных душ, по мнению сочинительницы, выпала преимущественно на долю женщин, тогда как роль души слабой досталась исключительно мужчинам» [8, с. 661]. Так думала О. Ган про жіночу долю, про жінку, яка своїми силами повинна була тягти весь тягар душевних та моральних негараздів на своїх плечах.

Проте, на думку Белінського, іншою стихією творів З. Р-вої є осмислення приниження жінки у суспільстві. «Мысль об этом состоянии унижения, в котором находится женщина, составляет вторую живую стихию повестей Зенеиды Р-вой» [8, с. 667]. Таким чином, роздуми її направлені не лише на дослідження як уміють кохати жінки та чоловіки, а й роздуми та бажання змінити становище жінки і «... пафос ее (З. Р-вой) поэзии <...> заключается еще и в глубокой скорби об общественном унижении женщины и в энергическом протесте против этого унижения» [8, с. 667].

В «Отечественных Записках», уже після смерті письменниці, було зазначено, що О. Ган «... достигла бы такой высоты, творчества и идеи, и которая, в то же время, до такой степени отразила бы их в своих сочинениях все недостатки, свойственны русским женщинам» [9].

Висновки. Як висновок, слід зазначити, що Белінський вбачав у З. Р-вої найобдарованішу особистість жіночої статі, яка «... неизмеримо выше всех предшествовавших ей писательниц, в стихах и в прозе...». Її повести не наповнені сладенькими чувствованиями і розовими мечтаньями: нет, они проникнуты одною могутю мыслию, которая преследовала и всю жизнь и не давала ей покоя» [8, с. 669]. Проведені дослідження творчості дозволили зробити висновок про приналеж-

ність О. Ган до романтичної групи саме завдяки романтичним настроям її творів, які переповнені сюжетів кохання, ревності, пошуків самого себе, свого становища у суспільстві та власній сім'ї.

Перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в дослідженні творчості забутих письменниць першої половини XIX століття, що дасть можливість уточнити й зрозуміти місце та значення літературної спадщини письменниць пушкінської епохи для культурного та духовного розвитку суспільства.

Література:

1. Файнштейн. М.Ш. Писательницы пушкинской поры (историко-литературные очерки). / М.Ш. Файнштейн. – Л.: Наука, 1989. – 175. – Серия «Литературоведение и языкознание».
2. Савкина И. Провинциалки русской литературы (женская проза 30-40-х годов XIX века). – Wilhelmshorst: Verlag F. K. Gorfert, 1998. – 223 с.
3. Пушкарёва М. Гендерні дослідження: народження, становлення, методи лікування й перспективи у системі історичних наук // Жінка, гендер, культура. – М., 1999.
4. Строганова С. Категорія «гендер» до вивчення історії російської літератури // Шляхи і інтеграції гендерних методів у викладанні соціально-гуманітарних дисциплін: Матеріали наук. пр. – Тверь, 2000.
5. «Эпизод из истории русского романтизма. Русские писательницы 1830 – 1860-х годов». Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. – Ф. 162. – Од. зб. 520-522.
6. Тургенев И.С. Полн. Собр. Соч.: в 28 т. – М.-Л.: АН СССР, 1963. – Т. 5. – с. 370.
7. Е. Лихачева. Материалы для истории женского образования в России (1086-1856). – С.-Петербург. 1899.
8. Белинский В.Г. Статьи и рецензии. Т. 7. Издательство Академии Наук СССР. М., 1955. – с. 739.
9. Отечественные Записки. 1843 г. Т. XXX.

Власенко Л. В. Идеальное и призрачное в творчестве Е. А. Ган

Аннотация. Статья посвящена исследованию творчества величайшей писательницы начала первой половины XIX века. Проанализированы этапы становления творческого пути О. А. Ган. Определены основные мотивы и сюжеты творческого наследия автора. Введение в научное обращение отмеченных материалов будет способствовать углублению дальнейших исследований в отрасли русской литературы.

Ключевые слова: забытые писательницы, литература, исследовательская деятельность, женское творчество.

Vlasenko L. Ideal and ghostly in Elena Gan's works

Summary. The article is devoted to the research of the greatest authoress' work of the beginning of the first half of XIX century. It is analyzed the stages of creative way of E. Gan's writing. It is defined the basic reasons and plots of author's creative inheritance. Introduction to scientific turnover of the marked materials will assist deepening of further researches in Russian literature.

Key words: forgotten authoresses, influence, literature, research activity, women creation.